

شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

مدرسه علمیه الزهرا (س)

شهرستان دزفول

عنوان مقاله:

آثار دعا در زندگی انسان از منظر قرآن و روایات

محقق:

الهام شلال نژاد

چکیده:

دعا از مهمترین عباداتی است که در پرورش آدمی نقش بسیار اساسی، و در رساندن او به مقام قرب ربوبی اهمیت والایی دارد و برای بازداشتن انسان از معاصی و توجه به مبدأ بی‌نهایت بسیار مفید می‌باشد حال دعا یکی از برترین مقاماتی است که برای بنده سراپا فقر و نیاز در مواجهه با خداوند بی‌نیاز میسر می‌شود. در قرآن و روایات معصومین (ع) سفارشات زیادی به دعا شده و از راههای گوناگون انسان را به دعا تشویق می‌کنند و ملاک ارزش انسان‌ها و میزان توجه، پروردگار را دعا می‌دانند. همچنین دعا از نظر اجتماعی و خانوادگی و روانشناسی اثرات آرامبخش اجتماعی و روانی را به دنبال دارد. در این مقاله سعی شده تا جایگاه دعا در زندگی انسان‌ها و پیامدهای آثار دعا را مورد تحلیل و بررسی قرار دهد همچنین خصوصیات دعا و اثرات آن از زبان قرآن و معصومین مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

کلید واژه‌ها: دعا، توبه، توسل، خشوع .

مقدمه:

دعا در فرهنگ شیعه، آمیزه‌ای از حکمت استوار الهی، عاطفه، ژرف انسانی، عمومیت مخلصانه راستین، ژرف نگری در درون، آیین زندگی در دنیا و نگاه درست به فرداست. آگاهی از دعاهایی که از پیامبران و امامان معصوم علیهم السلام به دست ما رسیده، خوانی است آسمانی که برای ما گسترده‌اند تا از آن بهره گیریم و به غنای معنوی دست یابیم. برای امتی که چنین سرمایه‌هایی الهی در اختیار دارد، زشت است، کاسه‌گذاری معنوی را به در خانه این و آن ببرد و از دیگران راه نجات بجوید.

معنای دعا، توبه ، توسل ...

دعا در اصطلاح اهل شرع گفتگو کردن با حق تعالی به نحوه طلب حاجت و درخواست حل مشکلات از دادگاه او و یا به نحو مناجات و یاد کردن صفات حلال و جمال ذات اقدس اوست.

دعا به معنای توجه به سوی خدا و طلب رحمت از او به طور فقر و مسکنت و خشوع است و بر سپاس و تسبیح و تنزیه به باری تعالی نیز اطلاق می شود، زیرا سپاس و ستایش نیز نوعی درخواست و مسئلت و موهبت است.

توبه: بازگشت از نفس به طبیعت فطرت انسانی است که باید با علم و آگاهی باشد. منظور از علم و آگاهی از زیان گناهان است، گناه زهری کشنده است که او را از القای محبوب و سعادت جاودان باز می دارد. توبه چیزی جز رفع نقص، هجرت از بدی و حرکت به سوی خیر و نیکی نیست. توبه حرکت انسان از آلودگی به سوی پاکی است. وجوب توبه عمومی است. زیرا انسان غالباً از گناه جوارح مصون نیست و بعد از گناه جوارح به گناه قلبی مبتلا می شود و بعد از این مرحله از خیالات پراکنده شیطان برای غافل کردن از یاد خدا، در امام نیست.

توسل: یکی از شرایط قبولی دعا، وسیله دعاست. وسیله، کسی یا چیزی است که باعث تقرب به دیگری می شود. در طلب حاجت و دعا، وسیله تقرب به خداوند لازم است. طبق روایات وارده، حضرت محمد صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام و صالحین از امتش به آن جناب ملحق می شوند.

خشوع: فروتنی کردن از روی خواری و زاری، در مقابل پروردگار، اهل دین این است در دعا حالتی وجود دارد که عبارت است از وابستگی مطلق به پروردگار و خشوع در مقابل او، اصل دعا این است که انسان در مقابل خدای متعال خود را از انانیت دروغین بشری بیاندازد.

خداوند در سوره غافر آیه ۶۰ می‌فرماید: آنانکه مبتکرانه از عبادت من سرپیچی کنند به خواری وارد جهنم می‌شوند.

آداب دعا

۱- **توبه:** مهمترین ادب مقدماتی دعا، توبه از گناهان است. توبه به معنی بازگشت است اگر توبه را بازگشت به سوی خدا بدانیم دعا را وسیله تقرب، دعای بدون توبه تعارضی است، که گاه انسان به آن گرفتار می‌شود.

از این رو مهمترین ادب مقدماتی، توبه از گناهان است بنده گناهکار اگرچه ممکن است به خواسته خود نائل شود ولی از هدف اصلی دعا، که نزدیکی به خداست کم بهره خواهد برد و هم از آن رو که خداوند از بنده گناهکار خویش ناخرسند است علاقه‌ای به شنیدن صدایش ندارد.

۲- **پرهیز از حرام خواری:** پیامبر گرامی اسلام (ص) می‌فرماید: هر کس دوست دارد دعایش مستجاب شود خوراک و کسب خود را حلال و پاکیزه کند.^۱

۳- **انتخاب وقت مناسب:** هیچگاه دعا و گفتگو با خداوند نامناسب نیست اما آنچه در روایات آمده حاکی از آن است که پاره‌ای از اوقات برای اجابت دعا مناسب‌تر است مانند روز عرفه، ماه مبارک رمضان، روز جمعه، وقت سحر، وقت زوال ظهر، هنگام نماز عشاء.^۲

هنگام بارندگی، هنگام برخورد مجاهدان با دشمن، بین اذان و اقامه، پس از نمازهای واجب، حالت روزه داری، از جمله حالاتی است که موجب تسریع در اجابت دعاست.^۱

^۱. بحار الأنوار ج ۹۰ ص ۳۷۲

^۲. محجه البیضاء ج ۲ ص ۲۸۵

دعای دسته جمعی: دعای جمعی سریعتر از دعای فرج به اجابت می‌رسد. امام جعفر صادق علیه السلام می‌فرماید هرگاه چهار نفر با هم برای یک خواسته دعا کنند، پیش از آنکه متفرق شوند، دعایشان مستجاب می‌گردد.^۲

ترتیب دعا:

در روایات بسیار آمده که مراعات ترتیب در دعا موجب تسریع در اجابت می‌شود. منظور از ترتیب دعا این است که دعا کننده، بدون مقدمه به بیان خواسته خویش از خدا نپردازد بلکه مقدمات را مراعات کند.

مهمترین مقدمه برای دعا و ستایش گویی و ثناگویی صاحب اجابت، حضرت حق جل و جلا است. آنگاه درود و سلام بر محمد و آل اوست. امام صادق علیه السلام می‌فرماید در کتاب امیرالمؤمنین علیه السلام آمده: درخواست بعد از ستایش است.

پس هنگامی که خدا را می‌خوانی نخست او را تمجید کن. پس از ستایش خدا بر محمد و آل محمد صلوات بفرست که صلوات خود دعایی است مستجاب و چون چنین است همراه آن با دعایی دیگر موجب اجابت مجموع می‌گردد.^۳

پس از آن برای دیگران دعا کنیم، زیرا برای غیر از دعاها مستجاب است و همراهی آن با دعا برای خود موجب اجابت مجموع می‌گردد.

^۱. اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۷

^۲. اصول کافی ج ۲ ص ۴۸۷

^۳. اصول کافی جلد ۲ ص ۴۸۴

امام باقر علیهم السلام می‌فرماید: دعایی که سریع‌تر از هر دعایی مستجاب می‌شود، دعای مؤمن برای برادر خویش در غیاب اوست.^۱

همچنین امام صادق علیهم السلام می‌فرماید: هر کس پیش از دعا برای خود، برای چهل نفر از مؤمنان دعا کند دعایش مستجاب می‌شود.^۲

مطلب دیگری که دعا کننده باید قبل از طرح حاجت خود به آن بپردازد اعتراف به گناهان است. امام صادق علیهم السلام می‌فرماید: دعا عبارت است از مدح و ستایش، پس از آن اعتراف به گناه و آنگاه درخواست.^۳

کیفیت دعا:

۱- **تضرع:** گریه و زاری به درگاه خداوند از بلدی روح و کمال انسان حکایت دارد به همین دلیل خداوند متعال زاری و تضرع بندگان خویش را دوست دارد.^۴

قرآن کریم از آنجا که از بندگان می‌خواهد او را با زاری و تضرع بخوانند، دعا همراه با تضرع را به بندگان آموزش داده است.

اوج تضرع و زاری به صورت گریه نمایان است. از این رو گریه سیر آداب دعا نام دارد. چرا که اولاً رقت قلب می‌آورد که خود نشانه اخلاص است و ثانیاً بر انقطاع انسان از غیر خدا دلالت دارد.

۲- **خلوت:** از آداب دیگر دعا خلوت کردن است با حضرت حق و مخفی داشتن دعاست. اینگونه دعا کردن مطلوب است. خداوند در سوره اعراف آیه ۵۵ می‌فرماید: پروردگارت را با تضرع و پنهانی بخوانید.

امام رضا (ع) می‌فرماید: یک دعا مخفی بنده معادل هفتاد دعای آشکار است.^۱

۱. همان ص ۵۰۷

۲. همان ص ۵۰۹

۳. همان ص ۴۸۴

۴. اصول کافی ج ۲ ص ۲۵۳

۳- **صدای دعا کننده:** بنده هنگام اعتراف به گناه فریاد نمی‌زند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به کسانی که با صدای بلند تکبیر می‌گفتند فرمود: ای مردم کسی را می‌خوانید که نه کر است و نه از شما دور است.^۲

۴- **عدم تکلف:** دعا باید به زبان ساده و بدون بافتن سجع و قافیه باشد. چرا که تکلف و عبادت پردازی با حال دعا سازگار نیست.

۵- **تصریح به درخواست:** امام صادق علیه السلام می‌فرماید: خدا می‌داند بنده‌ای که دست به دعا برداشته چه می‌خواهد ولی دوست دارد بندگان حاجت خویش را در پیشگاه او باز گویند.^۳

۶- **اصرار و پافشاری:** دعا کننده نباید از دعا کردن خسته شود و باید حاجت خود را به طور مکرر بخواهد. پیامبر گرامی ما (ص) می‌فرماید: خداوند درخواست کننده مُصَرِّ را دوست دارد.^۴

۷- **حضور قلب:** مهمترین آداب دعا توجه قلب به مبدأ اعلی است، در غیر این صورت دعا لفظی بی-محتواست و سزاوار پاسخ نیست. پیامبر گرامی ما (ص) می‌فرماید: بدانید که خداوند سبحان دعای کسی را که دلش غافل است مستجاب نمی‌کند.^۵

^۱. همان ص ۴۷۶

^۲. محجه البیضاء ج ۲ ص ۲۹۱

^۳. اصول کافی جلد ۲ ص ۴۷۶

^۴. رسایل الشیعه ج ۴ ص ۱۱۰

^۵. اصول کافی ج ۲ ص ۴۷۳

نتیجه:

آنچه که از جمع آیات و روایات بدست می‌آید این است که دعا در پرورش انسان و رساندن او به سعادت و مقام قرب الهی نقش والایی دارد و دعا نیاز دائمی انسان در مراحل زندگی است و همچنین دعا در بازداشتن انسان از معاصی و توجه به ذات اقدس الهی بسیار مفید است.

همچنین در خانواده و جامعه‌ای که دعا نباشد برکت و امنیت وجود ندارد و برعکس اگر دعا باشد مایه خیر و برکت و آرامش است. بدیهی است به جهت اهمیت جایگاه دعا و عظمت مخاطب، دعا آداب و شرایطی دارد که انسان باید آنها را مراعات کند.

فهرست منابع و مآخذ:

- ❖ قرآن کریم
- ❖ وسایل الشیعه، حر عاملی، محمد بن حسین، قم، چاپ آل البیت، ۱۴۰۹ قمری
- ❖ بحار الأنوار، جلد ۹۰، ص ۳۷۲
- ❖ فرهنگ فارسی، دکتر محمد معین، چاپ ششم، تهران، ۱۳۸۳
- ❖ راغب اصفهانی، مفردات، الفاظ قرآن کریم، چاپ اول، تهران، قم، انتشارات نوید اسلام
۱۳۸۷
- ❖ فرهنگ فارسی دکتر عمید، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۳، ص ۱۰۲۴
- ❖ محجه البیضاء، جلد ۲ ص ۲۹۱
- ❖ اصول کافی، شیخ کلینی، جلد ۲، دفتر نشر فرهنگ اهل بیت علیهم السلام، به قلم آقای
حاجی سید هاشم رسولی